

Bronisława Maria Kopczyńska-Jaworska, Inga Kuźma, Małgorzata Wilbik
Ośrodek Dokumentacji i Informacji Etnograficznej w Łodzi oraz Instytut Etnologii i
Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Łódzkiego

Problemy dotyczące klasyfikacji i opisu w branżowej bazie bibliograficznej na przykładzie internetowej „Bibliografii Etnografii Polskiej”^[1]

Abstrakt

Tekst ma na celu przedstawienie podstawowych problemów, z którymi styka się zespół opracowujący Bibliografię Etnografii Polskiej (BEP), dotyczących:

- zasad selekcji pozycji kwalifikowanych do wpisania do branżowej bazy bibliograficznej. Uściślić trzeba, iż BEP obejmuje prace z zakresu antropologii kulturowej oraz innych dziedzin humanistycznych i społecznych. Tytułowa „etnografia” nie ogranicza zakresu pól ekstrapolowanych przez opracowujących BEP w poszukiwaniu pozycji do wpisania. Uwzględniane są zatem takie teksty, które cechuje m.in. przydatność dla etnografii i etnologii, w aspekcie metodologicznym bądź ze względu na przedmiot refleksji/badań, a także z powodu ich „antropologicznego” charakteru, choć mogą reprezentować też kulturoznawstwo, historię itp.;
- opracowywania wyborów bibliograficznych etnologicznych i antropologicznych – na podstawie BEP – dla dwóch międzynarodowych bibliografii, tj. dla „Bibliografii Nauk Społecznych” (IBSS International Bibliography of the Social Sciences) i „Bibliografii Folkloru i Ludoznawstwa Europejskiego” (IVB Internationale Volkskundliche Bibliographie);
- doboru odpowiednich słów kluczowych do opisu pozycji zakwalifikowanych do BEP, z czym wiąże się także poniższy problem;
- opracowania indeksu słów kluczowych.

Słowa kluczowe

etnografia, bibliografia, Internet, słowa kluczowe, indeksacja, bibliograficzny język opisu

Abstract

The text presents basic problems and questions faced by the team working on the Bibliography of Polish Ethnography (BEP) on Internet. The issues concern:

- rules of selection of publications qualified for the BEP. BEP includes written works from the domain of cultural anthropology and other branches of humanities and social science. Thus the word “ethnography” does not restrict fields covered by the research of BEP members. BEP takes into consideration the texts, that seem to be useful for ethnography and ethnology as well as are interesting either from the methodological point of view or with respect to theme, but also because of their “anthropological” character, even if they represent culture studies, history, etc.;
- processing of ethnographical and anthropological bibliographical selection based on BEP for the two international bibliographies, namely: „International Bibliography of the Social Science” (IBSS) and „Internationale Volkskundliche Bibliographie” (IVB);
- selection of keywords used for the description of texts qualified for BEP
- and an additional issue, namely an elaboration of keywords index.

Keywords

ethnography, bibliography, Internet, keywords, classification, bibliographical system of the description

Bibliografia powstająca w Ośrodku Dokumentacji i Informacji Etnograficznej Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (ODiIE PTL) składa się z trzech baz komputerowych tworzonych w różnym czasie i w różnych warunkach. Do pierwszej bazy składowej wchodzi

noty opracowane między 1986 a 2000 r. Były gromadzone w ODiIE dla potrzeb drukowanych bibliografii etnografii polskiej. Bibliografie te miały charakter retrospektywny (jak tom obejmujący dorobek etnografii polskiej za lata 1926–1939) i bieżący (opracowanie pozycji wydanych w latach 1986–1990). Do tej pierwszej grupy bibliografii zaliczyć należy jeszcze inne, cząstkowe opracowania – za lata 1990–2000, przygotowane do druku dzięki dotacjom celowym ówczesnego Komitetu Badań Naukowych (KBN).

Do drugiej z baz składowych wchodzi noty z lat 2001–2003. Zostały opracowane w ramach grantu pt. „Bibliografia Etnografii Polskiej w Internecie”, finansowanego ze środków Komitetu Badań Naukowych w latach 2004–2006, jako projekt badawczy nr 1H01H04226. Tytuł tego projektu posłużył jako nazwa obecnej bibliografii etnograficznej i antropologicznej, pod którą bibliografia występuje od trzech lat w Internecie (<http://www.bep.uni.lodz.pl>[2]; skrót od nazwy Bibliografia Etnografii Polskiej – BEP).

Kolejną – trzecią bazą, wchodzącą w skład BEP – są noty opracowywane na bieżąco od 2004 r. do dziś. Opracowujemy je, korzystając z dotacji celowych dla PTL, które przyznawane były najpierw przez KBN, potem Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, obecnie przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. BEP od lat powstaje we współpracy z Instytutem Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Łódzkiego, ponieważ członkami zespołu ODiIE i zarazem zespołu opracowującego BEP są przeszli i obecni pracownicy łódzkiego Instytutu (poza tym, ODiIE powołano przed laty właśnie z inicjatywy badaczy z Łodzi).

BEP obejmuje noty dokumentujące rozwój etnografii i etnologii polskiej z okresu przedwojennego oraz najnowszy dorobek naszej dyscypliny od kilku lat poszerzonej o zakres antropologii kulturowej. Celem ODiIE jest i będzie sukcesywne uzupełnianie BEP o publikacje z kolejnych lat.

Bibliografia etnograficzna odbija zatem stosunkowo kompletny dorobek naukowy i popularnonaukowy polskich etnologów (dzieła zwarte i artykuły), publikowany w kraju, oraz częściowy zestaw tekstów publikowanych za granicą.

Oprócz prac polskich etnologów, zarówno pracowników akademickich, muzealnych, jak i pracowników upowszechniania kultury, indeksuje się także:

- prace o tzw. perspektywie antropologicznej mogące zainteresować etnologa, a pisane przez kulturoznawców, socjologów, historyków i reprezentantów innych nauk humanistycznych i społecznych;
- artykuły autorów zagranicznych, które ukazywały się w polskich publikacjach i były przeważnie pokłosiem etnologicznych konferencji naukowych;
- tłumaczenia na język polski zagranicznych prac antropologicznych i etnologicznych, w których opracowaniu uczestniczyli polscy specjaliści, reprezentujący naszą dyscyplinę (stąd niewielka liczba takich not znajdująca się w BEP, zupełnie niereprezentatywna dla obrazu antropologii i etnologii zagranicznej; rejestrując tego typu prace, chodziło przede wszystkim o udokumentowanie dorobku polskich etnologów, w tym ich prac translatorskich, naukowych prac redakcyjnych itp.);
- prace etnologów/antropologów zagranicznych, które były recenzowane w polskich czasopiśmie etnologicznych (co też bardziej obrazuje ruch intelektualny i naukowy panujący w polskiej dyscyplinie niż światowej).

Etnograficzne opisy wykonano w przeważającej mierze z autopsji, a w nielicznych przypadkach, gdy nie można było dotrzeć do tekstów (zwłaszcza artykułów publikowanych za granicą czy trudno dostępnych publikacji z wydawnictw regionalnych), w oparciu o nadesłane przez autorów kopie kserograficzne czy katalogi oraz serwisy on-line.

Decyzja o poszerzeniu zakresu prac uwzględnianych w BEP, czyli wyjście poza „czystą” etnografię czy etnologię ku antropologii kulturowej, jest związana ze zmianami, jakie zaszły na polu humanistyki, także w ramach tradycyjnie rozumianych etnologii i etnografii.

Opis bibliograficzny sporządza się za pomocą programu CDS/ISIS (udostępniony w 1986 r. nieodpłatnie przez UNESCO za pośrednictwem INTE). Ta wersja programu uwzględnia jedynie polskie znaki diakrytyczne i dlatego znaki diakrytyczne z innych języków nie mogły być wprowadzane (podobnie jak nie są one wpisywane w wielu bibliografiach zagranicznych, zwłaszcza anglosaskich).

Występujące w wersji drukowanej bibliografii etnografii polskiej rozdziały, które porządkowały materiał według kryterium przedmiotowego lub regionalnego, w wersji internetowej zastąpiono klasyfikatorem nazwanym dziedziną. Dziedziny mają pomóc w szybszym i mniej szczegółowym wyszukiwaniu interesujących odbiorcę prac. Potrzebne są tym bardziej, że w opisach tworzonych w ODiE PTL dla potrzeb publikowanych bibliografii, słowa kluczowe określające w sposób maksymalnie syntetyczny zawartość opisywanych prac (także zgodnie z intencjami autorów), zaczęto wpisywać dopiero począwszy od 1990 r. Szukając w bibliografii internetowej prac z lat poprzedzających ten rok, można do nich trafić jedynie przez autora, dowolne słowo z tytułu, dziedzinę lub nazwę terenu, którego dotyczą. W opisach wcześniejszych nie wprowadzano również redaktora serii ani numerów ISBN i ISSN. Nadmienić jeszcze należy, że ze względu na nieregularne dotacje otrzymywane przez PTL, baza z lat 1991–2000 jest niepełna. Mamy nadzieję, że luki te zostaną uzupełnione w przyszłości.

Ponieważ nad BEP pracuje się w minimalnym składzie – stały zespół liczy trzy osoby wymienione w nagłówku tekstu, a tylko w niektórych momentach pomagają inni (wyłącznie doraźni współpracownicy), przyrost liczby pozycji jest dostosowany do sił i czasu zespołu. W dalszym ciągu pojawiają się trudności z dotarciem do wydawnictw o niewielkim nakładzie, książek, pism czy broszur wydawanych przez lokalne organizacje czy stowarzyszenia naukowe lub kulturalne oraz do publikacji zagranicznych, gdzie swoje teksty zamieszczają nasi specjaliści. Znajdujące się w Internecie adnotacje dotyczące dorobku naukowego czy dane, które można zaliczyć do informacji naukowej z zakresu naszej dyscypliny, są coraz bardziej rozproszone – indywidualizują się i ulegają fragmentaryzacji. Nie ułatwia to poszukiwań potrzebnych źródeł i wiadomości, nie tyle tym, którzy zajmują się zawodowo antropologią kulturową/etnologią, co głównie osobom niezwiązanym ściśle z tą dyscypliną, które jednak są zainteresowane pewnymi zagadnieniami, opracowywanymi przez etnologów i antropologów kultury. Naszym zadaniem w tworzeniu BEP, oprócz dokumentowania dorobku i ruchu naukowego określonej branży naukowej, jest również włączenie się do działań popularyzujących wiedzę i naukę. Z tego powodu zespół nadal zamierza uwzględniać w naszej pracy dorobek całej polskiej etnologii/antropologii kulturowej.

Zaproponowany system wyszukiwawczy jest krzyżowy i uwzględnia bardzo wiele kryteriów. Należą one do typowych kryteriów wyszukiwawczych znajdujących się w każdej bazie bibliograficznej, typu katalog. Są to m.in.: „tytuł”, „tytuł – dowolne słowa”, „tytuł czasopisma”, „tytuł czasopisma – dowolne słowa”, „ISSN”. Umieściliśmy także w BEP

kryteria wyszukiwawcze bardziej szczegółowe, np. „recenzent”, „redaktor serii”, także „wydawca” oraz kryteria dostosowane do specyfiki naszej dyscypliny i metod jej pracy, jak „teren” i „teren – dowolne słowa”.

W przypadku obcojęzycznej pozycji, w polu z nazwiskiem jej autora (lub w „Uwagach”) umieszcza się nazwisko tłumacza na język polski, ponieważ – co wyjaśniono we wcześniejszym akapicie – BEP z zasady koncentruje się na dorobku polskich naukowców reprezentujących naszą dziedzinę, a do dorobku zalicza się również pracę translatorską.

Projektując z informatykiem modyfikację systemu CDS/ISIS, dodano jeszcze inne kryterium wyszukiwawcze – rok wydania danej pozycji. Występuje już ono jako kryterium w Horizonie i MAK-u. Dzięki wyszukiwaniu według poszczególnych lat (bądź łączeniu ich) można uzyskać dane ilościowe oraz dokonać przeglądu tematyki prac antropologicznych, etnologicznych i z pokrewnych dziedzin w interesującym użytkownika okresie. Kryterium to i taki sposób wyszukiwania być może staną się przydatnym narzędziem np. w rękach badacza historii naszej nauki i jej dynamiki. Oczywiście, pod warunkiem kompletności BEP, choć nawet obecnie próba sporządzenia quasi-statystyki daje pewien obraz naszej dyscypliny.

Zadaniem sporządzających bibliografie branżowe jest uwzględniać zmiany występujące w nauce. Przykładem na to może być sytuacja z ubiegłych lat, kiedy przygotowywano w ODiE drukowane bibliografie etnografii polskiej. W bibliografii autorstwa Marii Niewiadomskiej za lata 1976–1985, autorka zaznacza we wstępie, iż w pewnym momencie trzeba było do ówczesnego – wypracowanego już podziału tematycznego – dodać nowy zbiór. Obejmował on osobiste dokumenty – autobiografie oraz pamiętniki. Wszedł do działu „Kultura i metody jej badania”, do poddziału „Metody i techniki badań, źródła, archiwa”. Dokumenty tego typu do pewnego czasu nie były przedmiotem zainteresowania polskich badaczy, aż w którymś momencie dostrzeżono ich wartość dla etnologii, co znalazło odbicie w tematyce publikacji.

Decyzje, by wprowadzić określone kryteria wyszukiwawcze, rozbudowywać o nowe pozycje listę dziedzin i indeks słów kluczowych, służą usprawnieniu wyszukiwania not bibliograficznych i samodzielnego tworzenia przez użytkownika minibibliografii do swoich celów. Ponieważ członkowie zespołu pracują również naukowo oraz zajmują się dydaktyką – niezależnie od prowadzonych prac nad BEP i w ODiE – nasza perspektywa w pracy nad BEP jest specyficzna. Traktujemy BEP jako narzędzie wspomagające proces naukowo-badawczy (na etapie poszukiwania źródeł, ustalania stanu wiedzy przeszłej i obecnej na dany temat) oraz nauczanie. Jesteśmy osobami odpowiedzialnymi za zawartość BEP, ale też weryfikujemy przydatność naszych wyborów już później – na etapie prowadzenia własnych prac badawczych czy kierując pracą studencką.

Wyszukiwanie przez rok, nazwisko, tytuł czy tylko słowo z tytułu jest stosunkowo proste i nie powinno nastęrczać trudności. Taki tryb przeszukiwania bazy sprawdza się najlepiej w przypadku użytkownika, który wie – w przybliżeniu – czego szuka. Można założyć też, że część tego typu użytkowników, jak i osoby dopiero konceptualizujące jakieś zagadnienie, traktują BEP jako narzędzie równorzędne w zasadzie wyszukiwarce internetowej. Poszukiwania zaczyna się zatem od przejrzenia listy publikacji na dany temat, przeanalizowaniu, jak ujęto dane zagadnienie i jak je w związku z tym doprecyzować na swój użytek oraz o czym jest naprawdę kwestia, o której ma się dopiero pierwsze skojarzenia (jeśli mówimy o osobach, które dopiero wychodzą od fazy określenia własnej – autorskiej – koncepcji, a nie o kimś, kto ma już pewną, głębszą czy płytszą wiedzę na interesujący go temat – wtedy jego poszukiwania w BEP służą dalszemu jej pogłębianiu).

Zakłada się, że bibliograficzne bazy danych, jak choćby BEP (podobnie do tezaurusów) nie tylko przydają się jako źródło danych o stanie wiedzy przeszłej czy aktualnej (w tym: sposobu jej opisu, doboru i kwalifikowania), lecz są jednocześnie narzędziem projektującym przyszłą wiedzę. Początkiem tego procesu jest zorientowanie się, co zawierają poszczególne dziedziny, które również poddają się wyszukiwaniu i których spis jest dostępny na stronie katalogu online BEP. Dziedzin jest trzydzieści jeden (nie jest to zbiór zamknięty, zespół bierze pod uwagę, że w którymś momencie trzeba będzie dodać kolejną gałąź tematyczną czy badawczą). Przejęły one – w pewnym sensie – rolę haseł przedmiotowych, jakimi w opisie bibliograficznym posługują się inne bazy, choćby te, z których korzystają i które również współtworzą największe polskie biblioteki naukowe (np. uniwersyteckie). Dziedziny, które zaproponowano, mają jednak o wiele większy zasięg niż typowe hasła przedmiotowe. Zakres poszczególnej dziedziny i także jej istotę oddaje nawet nazwa – czyli termin „dziedzina” (inaczej: „strefa”, „gałąź”). To najszerze z kryteriów wyszukiwawczych w BEP. Obecnie dziedziny wchłonęły w siebie i na nowo uporządkowały – zgodnie z nowym zakresem i stanem wiedzy oraz stanem badań antropologicznych/etnologicznych – poprzednie „działy” i „poddziały”.

W bibliografiach drukowanych przygotowywanych przez ODiE w ubiegłych latach, działów głównych było sześć. Porządkowały ówczesny dorobek według kryteriów treściowych (np. „Kultura i metody jej badania”, „Instytucje wiejskie i prawo zwyczajowe”, „Polonia”). W zależności od wymagań, jakie stawiał dany zakres tematyczny, oprócz powszechnie stosowanego układu alfabetycznego pozycji wchodzących do danego działu czy poddziału, wprowadzono również układ przedmiotowy (np. w poddziale dotyczącym „Sylwetek badaczy” czy w „Charakterystykach twórców ludowych”). Jednak podstawową konstrukcją układu działów i ich wyodrębnienia był tradycyjny podział etnologii na kulturę materialną, społeczną i duchową. Był on jednak modyfikowany, choćby w owej przywołanej już bibliografii autorstwa M. Niewiadomskiej. Jej twórczyni zaznaczała, że ze względu na zmiany zachodzące w nauce, dokonano również zmian w nazwach działów, wyodrębniono bardziej szczegółowe poddziały i dodano nowe.

Struktura działów odbijała także hierarchiczną wizję wiedzy ze względu na tematykę. Na pierwszych miejscach znajdowały się działy poświęcone badaniom kultury polskiej, a na odleglejszych miejscach – kulturom niepolskim i pozaeuropejskim. System hierarchiczny istniał także na poziomie klasyfikowania tekstów do działów i poddziałów: na pierwszym miejscu wymieniano prace traktujące o kwestiach ogólnych, przechodząc do coraz bardziej szczegółowych prac. Pozycję opisywano również w ten sposób, że wyrastała tylko z jednego zakresu tematycznego (mogła więc traktować dany temat – jeden temat – ogólnie albo szczegółowo, wtedy znajdowano jej miejsce w którymś z poddziałów).

Obecny układ dziedzin w BEP zachował ślady poprzedniej hierarchiczności (w spisie dziedzin wymienia się najpierw „Historię i organizację nauki”, potem zaś „Kulturę, teorię, interpretację”, dalej „Metody badań”, „Źródłoznawstwo i dokumentację”, a dopiero na dalszych miejscach umieszczono dziedziny związane z zagadnieniami specjalistycznymi, jak np. „Media”, „Muzyka i taniec” czy „Teatr, kino, widowisko”). Układ ten nie jest już jednak – wbrew pozorom – hierarchiczny. Obecnie można przyporządkować jeden tekst do kilku dziedzin, co jest wstępnym krokiem do opisu zawartości – treści pracy przy wykorzystaniu słów kluczowych.

Jednak „dziedzina” może wydawać się zbyt szeroka, zbyt mało precyzyjna. Tutaj dochodzimy do kwestii tzw. słów kluczowych, którymi w BEP posługujemy się od początku jej tworzenia w Internecie. Stosowanie słów kluczowych stanowi metodę opisu.

Aby ułatwić poruszanie się w zbiorze słów kluczowych, umożliwiono użytkownikom przeglądanie ich indeksu i wyboru słów z tego spisu (słowa są w nim uporządkowane wyłącznie alfabetycznie, a nie przedmiotowo). „Słowo kluczowe” (lub „słowo kluczowe – dowolne słowa”), jest drugim – choć w zasadzie stoi *ex aequo* z „dziedziną” – podstawowym kryterium wyszukiwawczym. Wspomniany indeks dotyczy nie tylko słów kluczowych. W indeksy zebrane są wszystkie wyrazy i terminy znajdujące się w BEP przyporządkowane poszczególnym kryteriom wyszukiwawczym. Na przykład do indeksu „autorów” można się dostać, wpisując dowolne nazwisko etnografa, choćby – Malinowski. Po kliknięciu w indeks wyłania się alfabetyczna lista wszystkich autorów wpisanych do BEP. Indeksy są zatem wygodnym narzędziem dotarcia do literatury na interesujący użytkownika temat, albowiem może się zdarzyć, iż nawet wpisanie samodzielnie przez czytelnika słowa czy jego rdzenia nie przyniesienie efektu w postaci rekordów. Wcale to jednak nie musi oznaczać, że w BEP nie ma żadnej pracy dotyczącej danego zagadnienia. Może ich być bardzo dużo, lecz nieadekwatny system klasyfikowania tematów i wyboru określników stosowany przez użytkownika do warunków specyficznego środowiska, jakim jest BEP, skończyć się może dla owej osoby porażką w przeszukiwaniu bibliografii. Wynika to z logiki, jaką rządzi się słowo kluczowe. Jest ono stosowane, by oznaczyć zawartość pozycji maksymalnie syntetycznie. Tym samym, słowa kluczowe mają ułatwić orientację nieznanemu treści i zakresu pracy użytkownikowi. W BEP posługujemy się nie tylko słowami stworzonymi już wcześniej (odzwierciedlającymi poprzedni stan wiedzy, który jednak zachował swoją ważność po ewaluacji w wyniku zmian, jakie zaszły we współczesnej antropologii kulturowej/etnologii), lecz również nowymi słowami. Są one sukcesywnie dokładane do poprzednio istniejącego zbioru i tworzone zgodnie z kierunkiem bieżącego rozwoju naszej dyscypliny. Indeks słów kluczowych nie jest zamknięty, poszerza się.

Słowo kluczowe BEP nie spełnia warunku frekwencyjności w takim rozumieniu, jakie występuje w wyszukiwarkach internetowych. Wybór jakiegoś określenia na słowo kluczowe w BEP nie wiąże się z tym, że występuje ono w tekście częściej niż inne, ale ponieważ oddaje ono temat tekstu. W BEP słowo kluczowe ma także informować o charakterze i rodzaju pracy (np. (badania terenowe 1989–1991), (ankieta), (metoda biograficzna), (esej)) czy o przyjętej metodologii (np. (analiza porównawcza), (hermeneutyka), (podłoże historyczne), (Ricoeur Paul) – podanie nazwiska jako słowa kluczowego pokazuje kierunek inspiracji danego autora). Słowa do sporządzenia opisu czerpiemy z leksyki autora tekstu. Dlatego w opisie pozycji sporządzanym w BEP mogą pojawiać się słowa czy też całe wyrażenia, które są autorskie – posługuje się nimi w danym tekście jego twórca (tworzy je bądź przetwarza czy adaptuje do słownika antropologii, czerpiąc z innych dziedzin, lub wprowadza je z innych dziedzin humanistycznych właśnie do etnografii). Są one istotne dla danego tekstu, nie można zatem ich pominąć (np. wyrażenie (kultury stabilne) w BEP pojawia się tylko raz w opisie jednej tylko pozycji; identyczny jest przypadek wyrażenia (etnolog outsider)).

Słowa kluczowe mogą występować w grupach bliskoznacznych, np. (rodzina)/(rodzima)/(autochtoniczna);(wyróżniki)/(wyznaczniki);(obraz)/(przedstawienie)/(wizualizacja)/(wizerunek); (ujęcie)/(aspekt)/(warunek).

Istnieje także kategoria słów kluczowych, które nie mają sensu bez określnika i mogą posiadać ich dowolną liczbę wywodzącą się z różnych sfer, jak np. (formy): ateizmu, badań

itp., (kategorie): piękna, filozoficzne itd., (obiekt): muzealny, wiary etc. Do tej samej grupy słów kluczowych zaliczyć trzeba (choć podane przykłady nie wyczerpują tego zbioru słów): (strukturę), (paradygmat), (historię), (system), (kulturę). Istnieje bardzo duża liczba ich połączeń z innymi słowami.

Podajemy też synonimy pewnych słów kluczowych, lecz nie ze względu na możliwości, jakie daje w tym przypadku polszczyzna, lecz dlatego, iż w naszej nomenklaturze zawodowej są to terminy równoprawne, np. (pielgrzym) i (pątnik). To samo dotyczy terminów obcojęzycznych, a przyswojonych przez naszą dyscyplinę. Podaje się je wtedy wraz z istniejącymi już spolszczonymi terminami, np. (gender) i (płeć kulturowa), (rites de passage) i (obrzędy przejścia), (ekskluzja) i (wykluczenie), (multikulturowy) i (wielokulturowy).

Przyjęcie sposobu opisu prac, który jest tak elastyczny i podąża głównie za autorami tekstów (przypomina to nieco folksonomię[3]), sprawiło, że indeks słów kluczowych jest rozbudowany o wspomniane synonimy czy wyrazy bliskoznaczne oraz terminy autorskie. Dlatego więc sugerujemy naszym użytkownikom przede wszystkim posługiwanie się indeksami. Na przykład, wyrażenia <życie codzienne na wsi> i <życie codzienne wsi>, odróżnia tylko niuans znaczeniowy. Okazuje się, jak wiele zależy od wnikliwości i wiedzy tworzącego opis. Przykład ten pokazuje także, że użytkownik BEP może podążać zupełnie innymi drogami, samodzielnie tworząc słowa kluczowe zamiast poszukiwać ich w indeksie. Jego skojarzenia i zakres wiedzy nie muszą być zbieżne z tymi, jakie stoją za tworzącym dany opis na podstawie treści zawartych w opracowywanym tekście. Niewątpliwie, dzięki Internetowi i Web 2.0[4], zarządzanie informacją oraz źródłami „uwolniło się” spod kurateli specjalistów. Wydaje się jednak, że „eksperci” czy „wiedza ekspercka” nie zniknęły z rzeczywistości cyfrowej, a został wydobyty ich inny sens w nowych – sieciowych – warunkach[5]. Potwierdzałby to kształt BEP, dzięki temu, że został rozbudowany o kolejne kryteria i możliwości wyszukiwawcze pierwotny program, którym dysponowałyśmy, oraz że zdecydowano się utworzyć otwarte indeksy słów kluczowych. W ten sposób powołano swoiste środowisko, ale bazujące na hipertekstualności (nie jest ona – notabene – wynalazkiem Internetu, zaczęła wyłaniać się dzięki tradycyjnym katalogom, bazom danych, leksykonom itp., a Internet jedynie ją wzmocnił). BEP odzwierciedla specyfikę tematyczną i metodologiczną określonej nauki i stan jej wiedzy, ale też w BEP znalazł odbicie współczesny mechanizm dochodzenia do wiedzy, zdobywania jej i przetwarzania, który wynika z określonych możliwości technologicznych (cyfrowych i wirtualnych).

Możliwość przypisania jednej pracy do kilku dziedzin i wprowadzenie otwartego zbioru słów kluczowych (co jest może mniej typowe dla baz bibliograficznych czy bibliografii), podporządkowane jest charakterowi wiedzy i nauki (zwłaszcza humanistycznej). Od co najmniej kilku, kilkunastu lat można zaobserwować, że ta gałąź nauki cechuje się coraz większą interdyscyplinarnością, wręcz transdyscyplinarnością, jeśli chodzi o niektóre zagadnienia (np. związane z gender studies czy wirtualnością). Stąd decyzja, by jeszcze nie zamykać zbioru słów kluczowych oraz fakt, że często też borykamy się z problemem przypisania danego tekstu do określonej dziedziny – najczęściej więcej niż jednej.

BEP służy nam również jako zaplecze do sporządzania wypisów dla dwóch bibliografii o charakterze międzynarodowym. Są to „International Bibliography of the Social Science” (IBSS) oraz „Internationale Volkskundliche Bibliographie” (IVB). IBSS, podobnie jak IVB, interesuje dorobek polski. Może on dotyczyć zagadnień związanych z kulturą polską ujmowaną na sposób etnograficzny i etnologiczny, co przypisuje tego typu prace do ludoznawstwa czy folklorystyki. Powinny to być prace autorskie, raczej nie pryncyparskie.

Takie najogólniejsze kryteria stawia IVB. Dla IBSS sporządza się wybór z prac polskich, ale już raczej etnologicznych lub antropologicznych niż stricte etnograficznych. Przygotowując te wypisy, uwzględnia się te i jeszcze bardziej szczegółowe kryteria wyznaczone przez IBSS i IVB; przy tej okazji ujawniają się inne kwestie, które wydobywa system opisu i klasyfikacji prac do BEP. Mianowicie, pojawiają się tzw. dyskusyjne priorytety mogące wpływać na wybór rekordów do przygotowania dla IBSS i IVB. Jednym z nich jest kryterium wydawnicze; tu powstaje pytanie, czy przy opracowywaniu wypisów dla bibliografii międzynarodowych powinno się uwzględniać wszystkie wydawnictwa instytucjonalnie związane z etnologią, także te utrzymujące BEP (jak np. PTL), nawet jeśli, trzymając się literalnie kryteriów wyznaczonych przez IBSS i IVB, wybór z nich adekwatnych pozycji byłby dyskusyjny? Podobny dylemat towarzyszy nam, kiedy analizujemy status niektórych autorów prac: czy w tym przypadku priorytetem powinna być afiliacja instytucjonalna autora (etnologiczno-etnograficzna), czy jednak charakter jego tekstu, który pomimo braku formalnych związków autora z naszą dyscypliną określić można jako bezsprzecznie antropologiczny czy nawet etnograficzny (etnografia bowiem traktowana jest obecnie coraz częściej przez inne nauki humanistyczne i społeczne, jako technika badań, a nie nauka)? Poza tym, przez wiele ubiegłych lat wymóg przysyłania not o pracach opartych na oryginalnych badaniach był trudny do spełnienia. Duża liczba prac publikowanych w branżowych wydawnictwach oraz w czasopismach opiniotwórczych dla naszej dyscypliny przez autorów uznanych za wybitnych specjalistów w naszej dziedzinie (czyli – wydawałoby się – reprezentatywnych dla niej), miała charakter przyczynkowski, nawet w odniesieniu do teorii i metodologii, w tym – popularyzujący wiedzę na temat osiągnięć zachodniej etnologii/antropologii kulturowej. Pomimo środowiskowego autorytetu tych autorów, ich prace nie spełniały kryteriów międzynarodowych. Nasza nauka jednak zmienia się – dostosowuje się do standardów ogólnych, chociaż nie rozwiązuje to wszystkich naszych problemów. Przede wszystkim ciągle borykamy się z odpowiedzią na pytanie, na ile BEP powinna odzwierciedlać najogólniejszy poziom, jakim jest antropologia kultury/kulturowa, a na ile skupiać się na etnologii i etnografii (wyróżnionej tak ze względu na metody pracy i tematykę oraz podejście teoretyczne), które, notabene, w porównaniu z pracami o podejściu antropologicznym pojawiają się coraz rzadziej.

Jak widać z powyższych rozważań, w pracy nad BEP bardziej zajmujące niż problemy techniczne jest dostosowanie języka oraz systemu opisu i wyszukiwania do stanu obecnej nauki i wiedzy, szczególnie z zakresu humanistyki. BEP jest narzędziem, lecz odzwierciedla również to, co ma miejsce w humanistyce i w naukach społecznych. W BEP znalazło wyraz także odwrócenie tendencji dość długo panującej m.in. w polskiej humanistyce, kiedy to naukę taką, jak etnologia, a zwłaszcza etnografia, traktowano jako dyscypliny pomocnicze, szczególnie historii. Tzw. zwrot antropologiczny czy też antropologizacja humanistyki, przestawiła na wyższe miejsce w dotychczasowej hierarchii nauk owe dawne dyscypliny pomocnicze, o ile jeszcze można mówić o hierarchii w świecie nauki i wiedzy post-postmodernistycznej.

Przypisy

[1] Fragmenty niniejszego tekstu zostały już opublikowane w artykule: KUŹMA, I. Uwagi po dwóch latach funkcjonowania Bibliografii Etnografii Polskiej w Internecie. *Lud* 2008, t. XCII, s. 265–272. ISSN 0076-1435. Tamten materiał – zmodyfikowany i dostosowany do potrzeb obecnie prezentowanej publikacji – jest wykorzystany za zgodą redakcji „Ludu”.

[2] Odesłania do stron internetowych przedstawiają wersję aktualną w dniu 17 maja 2009 r.

[3] Termin ten jest połączeniem słów „folk” – lud, ludzie i „taksonomia”. Jest to, oczywiście, termin ściśle związany z życiem sieci/w sieci, czyli oddolnego klasyfikowania, kategoryzowania i porządkowywania informacji według słów kluczowych (tagów). W folksonomii informacje porządkowane są przez ich użytkowników, nie zaś ekspertów w tradycyjnym tego słowa znaczeniu. Jednakże folksonomia ma najlepsze zastosowanie we wspólnotach niezhierarchizowanych, właśnie typu sieciowego.

[4] Określenie to jest umowną nazwą opisującą pewne rodzaje interakcji, jakie zachodzą w sieci dzięki popularności serwisów społecznościowych. Zmiana w rodzajach interakcji polega na coraz większym wpływie użytkowników danych przestrzeni sieciowych na ich treść i zawartość.

[5] Do tego odnosi się przyszłość wspomnianej już internetowej folksonomii.

Problemy dotyczące klasyfikacji i opisu w branżowej bazie bibliograficznej na przykładzie internetowej „Bibliografii Etnografii Polskiej” / Bronisława Maria Kopczyńska-Jaworska, Inga Kuźma, Małgorzata Wilbik // W: Bibliograficzne bazy danych : kierunki rozwoju i możliwości współpracy. Bydgoszcz, 27-29 maja 2009. - [Warszawa] : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, K[omisja] W[ydawnictw] E[lektronicznych], Redakcja "Elektronicznej Biblioteki", 2009. - (EBIB Materiały konferencyjne nr 19). - ISBN: 83-921757-5-1. -Tryb dostępu : http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat19/kopczynska_kuzma_wilbik.php